

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 2 ● 2008

Paddenstoelen

Over het nut van dijken is iedereen het eens. Minder bekend zijn de dijken om hun natuurwaarden. Op sommige dijken hebben we te maken met een typisch Hollands half natuurlijke habitat met kenmerkende planten en paddenstoelen.

● Oude Schoorlse Zeedijk.

Het Texelse voorbeeld

Na jarenlange inventarisaties van paddenstoelen bleken er op het eiland Texel veel bijzondere wasplaten (*Hygrocybe*) voor te komen. Vooral de dijken en bermen van het oude land van Texel bleken rijk aan paddenstoelen. Nergens is Nederland zo rijk aan wasplaten, zowel wat aantallen als soorten betreft. De dijken van het oude land van Texel blijken een stuk rijker aan paddenstoelen dan de dijken van de jongere Eierlandse polder. Met oude dijken heb je meer kans op de aanwezigheid van of een ontwikkeling naar een bijzondere mycoflora. De rijkdom aan wasplaten is als volgt te verklaren: wasplaten zijn zeer gevoelig voor vermesting en een aantal oude ber-

men en dijken op Texel werden op de een of andere manier gevrijwaard van intensieve bemesting. Waarschijnlijk komt dit vanouds door de schapencultuur, waarbij geen gier werd opgevangen en uitgereden. De hoge ouderdom van de Texelse dijken is dus een belangrijke voorwaarde voor de aanwezigheid van de rijke paddenstoelenflora, die we nu aantreffen.

De ouderdom van de dijken

Omdat de dijken van de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder minstens zo oud zijn als op het oude land van Texel, lag de vraag voor de hand of deze bijzondere mycoflora ook hier zou kunnen voorkomen. De polder

wordt omsloten door drie dijken en de duinen van Camperduin. De belangrijkste dijk is natuurlijk de Hondsbossche Zeewering, die in 1981 op deltahoogte werd gebracht en die nadien aan de zee kant nog versterkt werd. Door deze aanpassingen is de mycoflora hier grotendeels verdwenen en de inventarisatie heeft nauwelijks soorten opgeleverd.

Om bij een mogelijke doorbraak van de Hondsbossche Zeewering toch droge voeten te houden, werd al in 1526 ten oosten van de zeewering een zogenaamde slaperdijk aangelegd. Deze Slaperdijk bewees al snel zijn nut, omdat in het jaar 1570, tijdens de beruchte Allerheiligenvloed de Hondsbossche Zeewering het begaf. De Slaperdijk

op oude dijken

● Weide wasplaat.

● Sikkellkoraalzwam.

ligt er nu nog steeds onveranderd bij en loopt van de Bokkesprong te Hargen in een rechte lijn naar het noorden en sluit daar haaks aan op de Oude Schoorlse Zeedijk. De Oude Schoorlse Zeedijk is ook zeer oud. Toen de 126 km lange Westfriese Omringdijk in 1250 werd gesloten, lag deze dijk er al. Door hun hoge ouderdom bleken de Slaperdijk en de Oude Schoorlse Zeedijk te voldoen aan de verwachting, dat ook hier een bijzondere mycoflora werd aangetroffen. Zie voor de ligging van de dijken het kaartje bij het artikel van Roersma & Van Brederode, elders in dit nummer.

De natuurlijke omstandigheden

Op dijken wisselen de weersomstandigheden voortdurend. Vooral aan de bovenkant van het talud kunnen de vochtigheid en temperatuur snel veranderen. Bovendien kan de temperatuur op de west- en zuidhellingen zomers tot tropische waarden stijgen. Regenwater stroomt van hoog naar laag, waardoor de voet van de dijk altijd vochtiger is dan de top van de dijk. Een deel van de neerslag zakt weg in de dijk en op verschillende plaatsen zijn vochtige, voedselarme plaatsen door kwel ontstaan. Deze vochtige

voedselarme plaatsen zijn te herkennen aan de korte mossige begroeiing in het overigens vergraste onderste deel van het talud. Deze kwel ontstaat doordat oude dijken in lagen van verschillende soorten klei zijn aangelegd. Een andere oorzaak voor het ontstaan van kwel is dat een dijk soms is aangelegd op een basis, die het

Door hun hoge ouderdom bleken de Slaperdijk en de Oude Schoorlse Zeedijk te voldoen aan de verwachting

water niet snel genoeg kan afvoeren. De aanwezigheid van deze permanente vochtige voedselarme plekken werkt zeer in het voordeel van een bijzondere mycoflora. Het is ook niet uitgesloten dat een deel van de kwel wordt veroorzaakt door de vaarten die gelegen zijn aan de oostkant van de Slaperdijk (Hargervaart) en de zuidkant van de Oude Schoorlse Zeedijk (Hondsbossche Vaart). Ook tijdens langdurige droogte zijn deze plaatsen altijd min of meer vochtig en dus ideaal voor paddenstoelen, mits er geen gier wordt uitgereden of de dijken niet overbeweid worden. Navraag bij omwonenden leerde mij, dat er de laatste acht jaar geen drijfmest is uitgereden op de Hondsbossche Slaperdijk.

De paddenstoelen van de Hondsbossche Slaperdijk

Bij langdurige regenval kan de basis van de dijk zo vochtig zijn, dat het voor veel soorten paddenstoelen te nat wordt. Dan vind je die soorten juist hoger op het talud op plaatsen waar het juiste vochtgehalte voor de ontwikkeling van

de soort te vinden is. Omdat de weersgesteldheid gedurende de herfst vaak aanzienlijke verschillen vertoont, word je door wisselende neerslag en temperatuur bijna jaarlijks geconfronteerd met wisselende soorten of andere aantallen. De meeste wasplaten (*Hygrocybe*) verschijnen pas laat in het jaar, vooral november en december. Toen ik in november 2004 de Hondsbossche Slaperdijk voor het eerst bezocht, hoopte ik vooral op wasplaten, maar trof in eerste instantie een zone aan op het westelijk talud met honderden aardtongen, koraalzwammen en knotszwammen. Gelukkig stonden er ook enkele wasplaten, sneeuwzwammetjes en als meest bijzondere vijf clustertjes van de zwartge- ➤

● Zwartgespikkelde wasplaat.

● Zwartwordende wasplaat.

spikkelde wasplaat. Al deze soorten staan als 'sterk bedreigd' of 'kwetsbaar' op de Rode Lijst, de laatste wordt zelfs met uitsterven bedreigd. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de sinds dat jaar aangetroffen soorten.

In 2005 was het een stuk minder gesteld met de paddenstoelenrijkdom van de Slaperdijk.

Zwartgespikkelde wasplaten werden niet meer aangetroffen. Wel konden twee bijzondere soorten aan de lijst worden toegevoegd, namelijk de slanke kopergroenzwam en de zeer zeldzame, onaanzienlijke satijnzwam. In 2006 was het voorbij met de bijzondere mycoflora van deze dijk. Vrijwel geen bijzondere soort werd nog gevonden, maar de oorzaak wel! Door werkzaamheden aan de Hondsbossche Zeewering, moesten de schapen daar wijken en zij werden tijdelijk naar de Slaperdijk verplaatst. Normaal staan er ook schapen op de Slaperdijk, maar nu was het een drukte van belang. Er was duidelijk sprake van overbeweiding met alle kwalijke gevolgen voor de (myco)flora. In 2007 was de situatie weer normaal, maar de gevolgen van de overbeweiding waren nog merkbaar: er waren nog geen aardtongen, maar er stonden alweer wat knotszwammen en er werden zelfs een paar nieuwe soorten voor de dijk aangetroffen, namelijk de weidewasplaat en de sterspoorsatijnzwam.

Totaal zijn er 45 soorten op de Slaperdijk aangetroffen, waaronder een opvallend aantal Rode-Lijstsoorten. Opvallend onder de soor-

ten, die niet op de Rode Lijst staan, waren de soms forse aantallen van de karbolchampignons (giftig) en het puntig kaalkopje (hallucinogeen). Paddestoelenplukkers, u bent gewaarschuwd.

De paddenstoelen van de Oude Schoolse Zeedijk

In november 2007 onderzocht ik deze dijk voor het eerst. Ik had deze dijk al in 2001 bezocht, maar behalve een heksenkring van de karbolchampignon had ik geen bijzondere soorten aangetroffen en besloot toen deze dijk als paddenstoelenarm te betitelen. Dat deze conclusie te haastig was getrokken, kwam in 2007 aan het licht, toen ik laat in november naar het Abtskolkje liep vanwege de gesignaleerde dwergganzen. Er bleken meer wasplatensorten voor te komen, dan op de Slaperdijk, namelijk weidewasplaat, sneeuwzwammetje, papa-gaai-zwammetje, geurende wasplaat, elfenwasplaat en de zeldzame ridderwasplaat.

Op de noordhelling stonden stijf tegen een zode van kropaar een paar exemplaren van de zeer zeldzame grasvlamhoed, terwijl beneden aan de dijk op een kale kleiige plek een paar exemplaren van de eveneens zeer zeldzame kleine barsthoed stonden. Ook trof ik er op verschillende plaatsen, net als op de Slaperdijk, de sikkelskoraalzwam aan.

Tot slot vielen de grote hoeden van de paarssteelschijnridderzwam al van verre op, die er in twee groepen werd aangetroffen. Hoewel deze soort op de Rode Lijst staat, komt hij in

onze regio vrij algemeen voor op dijken en parken van vooral nieuwbouwwijken. Zie tabel 2.

Conclusie en aanbevelingen

De oude dijken van de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder herbergen een kwetsbare mycoflora, die zich in de onderzoeksjaren door een te intensieve beweiding door schapen niet optimaal heeft kunnen ontwikkelen. Vooral wasplaten zijn gevoelig voor verzuring en vermeting en door deze vermeting zijn de laatste dertig jaar veel wasplaatsoorten vrijwel verdwenen en op de Rode Lijst beland. Deze trend zet zich tot op de huidige dag voort. Overbeweiding en het uitrijden van drijfmest is funest voor deze kenmerkende dijkflora. Bij een beheer van maaien en afvoeren zonder beweiding, zal verschraling optreden en kan zich hier een bijzondere mycoflora ontwikkelen, die nu ten dele is aangetroffen. Voorbeelden van een gezonde en optimale mycoflora voor dijken zijn in Nederland alleen nog op Texel te vinden en zijn voor ons een voorbeeld. Omdat de hele polder in beheer is gekomen bij Natuurmonumenten, is er al een voorzichtige aanzet tot een dergelijk beheer te bespeuren, wat hoopvol stemt voor de toekomst. Toekomstige inventarisaties zullen de ontwikkelingen volgen.

Martijn Oud
Borinagestraat 19
1827 DX Alkmaar
mnaj.oud@chello.nl

● Sneeuwzwammetje.

● Elfenwasplaat.

soort		status
Gewone anijschampignon	<i>Agaricus arvensis</i>	
Gewone weidechampignon	<i>Agaricus campester</i> s.str.	
Karbolchampignon	<i>Agaricus xanthoderma</i>	
Loodgrijze bovist	<i>Bovista plumbea</i>	
Roze pronkrider	<i>Calocybe carnea</i>	
Zwartgespikkelde wasplaat	<i>Camarophyllopsis atropuncta</i>	Bedr. met uitst.
Wormvormige knotszwam	<i>Clavaria fragilis</i>	Kwetsbaar
Sikkelkoraalzwam	<i>Clavulinopsis corniculata</i>	Sterk bedreigd
Gele knotszwam	<i>Clavulinopsis helveola</i>	Kwetsbaar
Fraaie knotszwam	<i>Clavulinopsis laeticolor</i>	Kwetsbaar
Mesttrechterzwam	<i>Clitocybe amarescens</i>	
Giftige weidetrechtterzwam	<i>Clitocybe rivulosa</i>	
Isabelkleurig breeksteeltje	<i>Conocybe lactea</i>	
Sterspoorsatijnzwam	<i>Entoloma conferendum</i>	Kwetsbaar
Onaanzienlijke satijnzwam	<i>Entoloma occultopigmentatum</i>	
Bruine satijnzwam	<i>Entoloma sericeum</i>	
Grasmosklokje	<i>Galerina laevis</i>	
Kleverige aardtong	<i>Geoglossum glutinosum</i>	Sterk bedreigd
Slanke aardtong	<i>Geoglossum umbratile</i>	Sterk bedreigd
Zwartwordende wasplaat	<i>Hygrocybe conica</i>	
Gewone weidewasplaat	<i>Hygrocybe pratensis</i>	Sterk bedreigd
Papegaaiwammetje	<i>Hygrocybe psittacina</i>	Sterk bedreigd
Gewoon sneeuwzwammetje	<i>Hygrocybe virginea</i>	Kwetsbaar
Weidekringzwam	<i>Marasmius oreades</i>	
Zwartwitte veldriderzwam	<i>Melanoleuca polioleuca</i>	
Grijsbruine grasmycena	<i>Mycena aetites</i>	
Bleekgele mycena	<i>Mycena flavaalba</i>	
Spitse vlekplaat	<i>Panaeolus acuminatus</i>	
Paardemestvlekplaat	<i>Panaeolus campanulatus</i>	
Grauwe vlekplaat	<i>Panaeolus fimicola</i>	
Gazonvlekplaat	<i>Panaeolus foenicisecii</i>	
Franje vlekplaat	<i>Panaeolus sphinctrinus</i>	
Gezoneerde vlekplaat	<i>Panaeolus subbalteatus</i>	Kwetsbaar
Bleekgele bundelzwam	<i>Pholiota gumosa</i>	
Vroege franjehoed	<i>Psathyrella spadiceogrisea</i>	
Kopergroenzwam	<i>Psilocybe aeruginosa</i>	
Witsteelstropharia	<i>Psilocybe inuncta</i>	
Slanke kopergroenzwam	<i>Psilocybe pseudocyanea</i>	Kwetsbaar
Kleefsteelstropharia	<i>Psilocybe semiglobata</i>	
Puntig kaalkopje	<i>Psilocybe semilanceata</i>	
Graskaalkopje	<i>Psilocybe subviscida</i>	
Paarshartrechttertje	<i>Rickenella swartzii</i>	
Kleine grauwwokop	<i>Tephroclype tylicolor</i>	
Ruige aardtong	<i>Trichoglossum hirsutum</i>	Sterk bedreigd
Zemelig donsvoetje	<i>Tubaria conspersa</i>	

● Tabel 1. Paddenstoelsoorten op de Hondsbossche Slaperdijk vanaf 1-1-1999 t/m 7-12-2007, kilometerhok 14-52-32.

soort		status
Weidechampignon	<i>Agaricus campester</i> s.l.	
Gewone weidechampignon	<i>Agaricus campester</i> s.str.	
Karbolchampignon	<i>Agaricus xanthoderma</i>	
Grasleemhoed	<i>Agrocybe pediades</i>	
Vroege leemhoed	<i>Agrocybe preacox</i>	
Dooiergele mestzwam	<i>Bolbitius vitellinus</i>	
Sikkelkoraalzwam	<i>Clavulinopsis corniculata</i>	Sterk bedreigd
Giftige weidetrechtterzwam	<i>Clitocybe rivulosa</i>	
Isabelkleurig breeksteeltje	<i>Conocybe lactea</i>	
Kleine barsthoed	<i>Dermoloma pseudocuneifolium</i>	Sterk bedreigd
Sterspoorsatijnzwam	<i>Entoloma conferendum</i>	Kwetsbaar
Heidesatijnzwam	<i>Entoloma fernandae</i>	
Bruine satijnzwam	<i>Entoloma sericeum</i>	
Grasvlamhoed	<i>Gymnopilus flavus</i>	Sterk bedreigd
Elfenwasplaat	<i>Hygrocybe ceracea</i>	Kwetsbaar
Ridderwasplaat	<i>Hygrocybe fornicata</i>	Kwetsbaar
Gewone weidewasplaat	<i>Hygrocybe pratensis</i>	Sterk bedreigd
Papegaaiwammetje	<i>Hygrocybe psittacina</i>	Sterk bedreigd
Geurende wasplaat	<i>Hygrocybe russocoriaceus</i>	Sterk bedreigd
Gewoon sneeuwzwammetje	<i>Hygrocybe virginea</i>	Kwetsbaar
Paarssteelschijnrider	<i>Lepista saeva</i>	Kwetsbaar
Weidekringzwam	<i>Marasmius oreades</i>	
Grijsbruine grasmycena	<i>Mycena aetites</i>	
Bleekgele mycena	<i>Mycena flavaalba</i>	
Kleine bloedsteelmycena	<i>Mycena sanguinolenta</i>	
Gazonvlekplaat	<i>Panaeolus foenicisecii</i>	
Franje vlekplaat	<i>Panaeolus sphinctrinus</i>	
Valse kopergroenzwam	<i>Psilocybe caerulea</i>	
Kleefsteelstropharia	<i>Psilocybe semiglobata</i>	
Puntig kaalkopje	<i>Psilocybe semilanceata</i>	
Graskaalkopje	<i>Psilocybe subviscida</i>	
Afgeplatte stuifzwam	<i>Vascellum pratense</i>	

● Tabel 2. Paddenstoelsoorten op de Oude Schoorlse zeedijk vanaf 1-1-1999 t/m 7-12-2007, kilometerhok 14-52-11.

Literatuur

- BAS, C., ET AL., 1990. Flora Agaricina Neerlandica deel 2.
- BOERTMANN, D., 2000. The genus *Hygrocybe*.
- HANSEN, I & H. KNUDSEN. 2000. Nordic Macromycetes Vol 1 (2000).
- MAAS GEESTERA NUS, R. A., 1964. Geoglossaceae – Aardtongen.
- MAAS GEESTERANUS, R. A., 1976. De Clavarioide fungi.
- www.zijpermuseum.nl